

A város és társadalma

A város és társadalma

Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére

A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület
2010. évi, Kőszegen megrendezett
konferenciájának kötete

Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület
Budapest, 2011

Szerkesztette:

H. Németh István
Szívós Erika
Tóth Árpád

A szerkesztésben közreműködött:

Klement Judit

A kötet megjelenését támogatta a Nemzeti Civil Alapprogram,
valamint az egyesület támogatóinak 1%-os adófelajánlásai.

Címlapon:

Rudolf Alt: A Lánchíd és a királyi vár a hajóállomás felől. 1880.
(A Szépművészeti Múzeum engedélyével.)

© **Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület és a szerzők**

Kiadja:

a Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület

Nyomdai előkészítés:

Kalonda Bt.

Készült az OOK-Press Kft. nyomdájában.

Vezető: Szathmáry Attila

ISBN: 978-963-89463-0-0

Tartalomjegyzék

<i>Gyáni Gábor</i> : A 80 éves Bácskai Vera köszöntése	9
<i>Kövér György</i> : Vera az országban	15

VÁROSI ATLASZOK , VÁROSTERVEZÉS, INFRASTRUKTÚRA-FEJLESZTÉS

<i>Gyulai Éva</i> : Óváros és Újváros a 15. századi Miskolcon – Adatok a kétközpontú városok topográfiájához	21
<i>Bariska István</i> : Középkori városszerkezet az újkori Kőszegen	31
<i>Jankó Ferenc</i> : Motivációk, célok és konfliktusok a szocialista műemlékvédelem városformálásában.....	39
<i>Farkas Noémi Tünde</i> : Erdőn túli város, avagy erdélyi várostervezés a 19. században	52
<i>Kalocsai Péter</i> : A városi közlekedés modernizációja Magyarországon (1867–1914)	62
<i>Melega Miklós</i> : A magyar városok infrastruktúrája a 19–20. század fordulóján.....	78
<i>Sipos András</i> : Várostervezői gondolkodás Budapestről 1930–1960.....	93

VÁROSHÁLÓZAT, BEVÁNDORLÁS ÉS VÁROSI MIGRÁNSOK

<i>Gulyás László Szabolcs</i> : 15–16. századi parasztságunk városba költözésének jogi háttere és gyakorlata (Eperjes és a jobbágyköltözés).....	113
<i>Horváth József</i> : Honnan gyarapodott Győr lakossága a 17. században?	125
<i>Géra Eleonóra Erzsébet</i> : Buda, a bevándorlók fővárosa	137
<i>Czoch Gábor</i> : Egy kutatás első tapasztalatai a magyarországi rendi polgárság társadalmi viszonyairól a 19. század első felében. Adatok a polgárok származáshelyéről.....	153
<i>Tóth Árpád</i> : Tér és társadalom – ahogyan a pozsonyi polgárok láthatták (Városhálózat és társadalmi mobilitás alulnézetből).....	164
<i>Halász Imre</i> : Regionális városhierarchia a Bach-korszakban a soproni közigazgatási kerületben.....	177
<i>Kövér György</i> : Lázongó migránsok, avagy kóborló rebellesek (1883)	186

<i>Fleisz János</i> : Nagyvárad a városhierarchiában a középkortól napjainkig.....	197
<i>Paksy Zoltán</i> : Egy „csinált város”: Zalaegerszeg társadalmi fejlődése a II. világháború után.....	210

A VÁROSI TÉR HASZNÁLATA, KAPCSOLATOK A VÁROSI TÉRBEN

<i>Prajda Katalin</i> : Egy firenzei szomszédság a Zsigmond-kori Magyar Királyságban.....	225
<i>Novák Veronika</i> : Sorba rendezett terek – utcalisták és térképzetek a 14–17. századi városleírásokban.....	234
<i>Horváth Gergely Krisztián</i> : Város a városban. Főhercegi ingatlanok Magyaróváron az 1869. évi népszámlálás tükrében.....	249
<i>Prokopovych, Markian</i> : Az Opera, a tömeg és a sajtó. Botrány a megnyitón: Budapest, 1884.....	258
<i>Szécsényi Mihály</i> : Közterületi csattanók. Villamosbalesetek Budapesten az 1910-es években	268
<i>Gergely Katalin</i> : Villatelep a Svábhegyen, 1911–1945.....	284
<i>Apór Péter</i> : A város mint a lázadás helye: aktivizmus és térhasználat a késő szocialista Budapesten	297

POLGÁRI KARRIER – POLGÁRI LÉT

<i>H. Németh István</i> : A vezetés dinamikája. A kassai városvezető elit általános jellemzői (16–17. század)	311
<i>Kuzma Dóra</i> : Polgárkarierek a 16. századi Besztercebányán	323
<i>Somorjai Szabolcs</i> : Nem fizető adósok és csaló hitelezők. Csalási módszerek az 1840-es évekből	335
<i>Pál Judit</i> : Polgárok vagy politikusok? Az erdélyi városok országgyűlési képviselése a kiegyezés után.....	346
<i>Csekő Ernő</i> : Geiger Gyula szekszárdi virilista tündöklése és bukása. Egy Tolnától Budapestig futó életpálya szekszárdi szakaszáról.....	361
<i>Bódán Zsolt</i> : Egy gyulai polgári háztartás a századfordulón a háztartási naplók tükrében.....	378

<i>Pap József</i> : A városi választókerületek lakossága és választói a dualizmus időszakában.....	389
<i>Ablonczy Balázs</i> : Rejtelmes sziget. A Luppya-szigeti nyaralótelep első másfél évtizede, 1934–1950.....	404

A VÁROS MŰVÉSZI REPRESENTÁCIÓJA

<i>Dede Franciska</i> : „... az egyetlen modern város a többi nagy falvak között”. Justh Zsigmond Párizsa	419
<i>Keszei András</i> : A város narratív identitása.....	436
<i>Valló Judit</i> : Móricz Zsigmond Budapestje. Egy bérház társadalma <i>Az asszony beleszól</i> című Móricz-regényben	450
<i>Vörös Boldizsár</i> : Budapesti helyek, háborús események – propagandisztikus ábrázolások. Illés Béla „vígyszínházi csatá”-ja.....	460
<i>Tamás Ágnes</i> : A fővárosi modernizáció és a modern főváros problémái az élclapok hasábjain	470
<i>Takács Róbert</i> : A városi lapok – egy hiányzó szint a Kádár-korszak nyilvánosságából.....	484

A VÁROSI TÉR DISKURZUSA, EMLÉKEZETE ÉS A VÁROS MINT KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

<i>Szívós Erika</i> : Erzsébetvárosi legendák: az interjúk haszna a várostörténetben.....	497
<i>Völgyesi Orsolya</i> : Tértfoglalás. Kommunikációs stratégiák a Szépművészeti Múzeum bővítése körüli vitákban	516
<i>Cora Zoltán</i> : Ötvenhat elhullajtott levelei Gyulán: emlékezet és „valóság”	529
<i>Németh Györgyi</i> : Miskolc kettős 20. századi ipari öröksége.....	538
<i>Tamáská Máté</i> : Építőanyag és etnikum összefüggése Kassa vidékén.....	553

Polgárok vagy politikusok?*

Az erdélyi városok országgyűlési képvisellete a kiegyezés után

A kiegyezés után a magyar választási törvényt nem terjesztették ki Erdélyre, itt – elsősorban a nemzetiségi viszonyokra való tekintettel – meghagyták az 1848-es erdélyi törvényt (1848:II. tc.), amely magasabb cenzust írt elő. Ezzel együtt megmaradt a választókerületek óriási aránytalansága, többek között az erdélyi „rotten borough”-kal, az egykori taxás helyekkel,¹ amelyek még a fejedelemség korából diétai képvisellettal rendelkeztek. Itt is érvényesítették ugyanis az elvet, akárcsak a „régijogon” választók esetében, hogy az egyszer megszerzett jogot nem veszíthetik el. Erdély 75 képviselői helyéből tehát 23-at a városok adtak,² és mivel ezek voltak a legkönnyebben megszerezhető mandátumok egész Magyarországon, kezdetektől fogva megindult értük a versengés. Ezek között voltak olyan teljesen eljelentéktelenedett és csekély népességű helységek, mint Illyefalva alig több mint ezer lakossal (de Csíkszereda lakossága sem érte el ekkor még a másfél ezer főt), amelyet később a kormánypárt „jutalomként” osztogatott. Hogy csak egy példával érzékeltessem a különbségeket: amíg 1869-ben Csíkszékből a két kerületben 6 ezer, illetve 7 ezer választó volt, addig Csíkszeredán 223, a két képviselőt választó Erzsébetvárosban 231, az egykori kiváltságait továbbörökítő Illyefalván pedig 247.³ A városi kerületekben átlag 651 szavazó volt (Kolozsvár és Marosvásárhely nélkül 516), de a városiak

---

* „This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-ID-PCE-2011-3-0040”

¹ Erdélyben a fejedelemség korában alakult ki ez a sajátos kategória, a taxás helyek többsége azonban megrekedt a fejlődésben, népességük csekély, gazdaságuk fejletlen volt. Sok vita zajlott státuszukról, de a kiegyezés után önálló választókerületek maradtak. Pál 2003: 16.

² 1848-ban a magyar országgyűlés kezdetben 69 helyet tartott fenn Erdély számára, mert a képviselők a két örmény városról, Szamosújvárról és Erzsébetvárosról megfeledeztek. A tévedést a törvény vitája során korrigálták, így az 1848:VII. tc. alapján – a Királyföld kivételével – a szabad királyi városok (Kolozsvár, Marosvásárhely, Gyulafehérvár, Szamosújvár és Erzsébetváros) 2–2, a többi (13) kiváltságos hely pedig 1–1 képviselőt küldhetett a magyar országgyűlésre. Az egykori taxás helyek a következők voltak: Abrudbánya, Hátszeg, Kolozs, Szék, Vajdahunyad, Vizakna, a Székelyföldön pedig: Bereck, Csíkszereda, Illyefalva, Kézdivásárhely, Oláhfalva, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely.

³ A városi kerületek választóinak száma 1869-ben a következőképp alakult: Kolozsvár 2214, Marosvásárhely 1256, Gyulafehérvár 719, Szamosújvár 516, Erzsébetváros 231; Abrudbánya 783, Bereck 480, Csíkszereda 223, Hátszeg 298, Illyefalva 247, Kézdivásárhely 650, Kolozs 612, Oláhfalva 626, Sepsiszentgyörgy 544, Szék 725, Székelyudvarhely 723, Vajdahunyad 276, Vizakna 603.

1869-ben az átlagnál magasabb arányban vettek részt a választáson: az erdélyi átlag 53,6%, míg a városi szavazókerületekben 62%-os volt a részvétel.⁴

Írásomban azt vizsgálom, hogy mennyiben alakult át az erdélyi városok képviselete a kiegyezés nyomán a dualizmus korának első két parlamenti választása (1869 és 1872) során. Kik voltak a városi képviselők és hogy kerültek az illető választókerületekbe? A másik kérdéskör, amelyre választ kerestem: milyen kérdések merültek fel a kiegyezés körül az erdélyi városok képviselete kapcsán; mennyiben képviselték ezek a képviselők ténylegesen az adott város társadalmát; illetve hogyan látták a kortársak a változást, a „polgári elem” háttérbe szorulását.

Amikor városi választókerületekről beszélünk, akkor tulajdonképpen csak a vármegyék területén fekvő és a székelyföldi városokat értjük rajta, mert a Királyföldön ekkor még érvényben volt a szász autonómia. Itt a székek és vidékek, illetve a városok szervesen összekapcsolódtak úgy közigazgatási és bíraskodási szempontból, mint a választások tekintetében, azaz egy választókerületet alkottak még akkor is, ha több képviselőt küldtek az országgyűlésre. A továbbiakban tehát csak az ún. „magyar” és „székely” városokról lesz szó.⁵

Ami a „magyar” városokat illeti, Kolozsvár és Marosvásárhely külön kategóriát képezett, nem csak egykori szabad királyi városi rangjuk folytán, hanem mert Nagyszében és Brassó mellett Erdély legjelentősebb városai voltak.⁶ Kolozsvár a kiegyezéssel, illetve az unióval veszítette el fővárosi rangját, de továbbra is Erdély – legalábbis Erdély középső és északi részének – természetes központja és az erdélyi magyarok kulturális központja maradt; Marosvásárhely pedig a 19. századra felzárkózott a legfontosabb erdélyi városok szűk csoportjához és minden szempontból ígéretesen fejlődött a dualizmus idején. Mindkét városban jelentős számú értelmiségi élt, és a hagyományos polgárság mellett – ha kis számban is – fokozatosan megjelent az új típusú vállalkozói réteg is.⁷ Erdély fejedelemségkori fővárosa, Gyulafehérvár, bár lakosság száma alapján még mindig a jelentékenyebb városok közé tartozott és egykori szabad királyi városi rangja miatt két képviselőt küldhetett az országgyűlésre, már rég hanyatlásnak indult. Külön színfoltot képezett a két örmények által alapított szabad királyi város, Szamosújvár és Erzsébetváros, amelyek ekkor még szintén két-két képviselőt küldtek a parlamentbe;⁸ itt még ha „idegeneket” is választottak

⁴ Bojthor 1869.

⁵ Bár 1848-ban eltörölték a három politikai nemzet rendszerét, az 1876. évi közigazgatási reformig ennek bizonyos maradványai továbbéltek. „Székely” városon tehát a Székelyföldön, „magyar” városon pedig az erdélyi vármegyék területén fekvő várost értek, függetlenül a lakosság etnikai összetételétől, bár az erdélyi városok nagy részének lakossága ekkor túlnyomórészt magyar volt.

⁶ Lásd Sonkoly 2001. 138–139. Sonkoly ide sorolja még Besztercét is.

⁷ A virilisek között később – főleg Kolozsváron – kiemelkedően magas az értelmiség aránya, de Marosvásárhelyen jelentős számban voltak köztük iparosok, vállalkozók és kereskedők is. László 2010. 30–41.

⁸ Mindkettő már rég túl volt virágkorán, különösen Erzsébetváros, amely a 19. század eleje óta folyamatosan hanyatlott.

meg, de ezek szintén örmény származásúak voltak. Az egykori taxás helyek többsége pusztán csak az egykori kiváltság alapján képezett önálló választókerületet – Oláh-falu még város sem volt, de kiváltságos településként a taxás helyek között szerepelt – míg például a sokkal jelentékenyebb város, Torda vagy Szászrégen nem rendelkezett képviseleti joggal.⁹

A városok képviseletének kérdése

Az 1848:II. törvénycikk alapján az 1848–49-es szabadságharc leverését követően először 1865–66-ban tartottak ismét választásokat. Ekkor a városokat érintően is felszínre került a törvény több gyenge pontja, illetve egyes paragrafusokat illetően értelmezési viták alakultak ki. A városok képvisellete kapcsán több probléma is felmerült, például hogy ki is minősül választónak. Abrudbányán az képezte vita tárgyát, hogy a bányamunkások „conventionatus cselédnek” tekinthetők-e vagy sem. A bizottság végül úgy döntött, hogy nem, tehát ha megfelelő minősítéssel rendelkeznek, akkor szavazati joggal bírhatnak. Vizaknán szintén arról folyt a vita, hogy kiket lehet városi polgároknak tekinteni: „csak az 1848 előtt élt polgárokat, vagy azoknak maradékait is”. A központi választmány elnöke kifejtette: a polgárok gyermekei „atyjok jogaiba születvén”, nem zárhatják ki őket a választásokból. Érvelését azonban csak csekély többséggel (11:9 aránnyal) fogadta el a választási bizottság. A kérdésnek ráadásul nemzetiségi éle is volt, magyarok és románok között már korábban is voltak konfliktusok. Nem csoda, hogy végül is nem sikerült meghatározni, 1848 előtt kik is bírtak polgári jogokkal. A katonákat azonban mindenképpen kizárták a választásokból.¹⁰ Széken a városi jegyző személye kapcsán bontakozott ki vita, akit mint „szülői hatalom alatt levőt” kihagytak az összeírásból, mivel a központi választmány szerint sem önálló gazdaságot, sem üzletet nem folytat és nem fizet adót. „A székely nemesi

⁹ Az 1848–1876 közti időszakban a közigazgatási átszervezések nyomán a városok jogállása többször változott. A kiegyezés után még a régi állapotok maradtak érvényben, az 1870:XLII. tc. (88. §-a) is az erdélyi taxás helyeket, valamint Szászrégent és Fogarast a szabad királyi városokkal együtt önálló törvényhatóságként ismerte el. A helyzetet gyökeresen majd csak az 1876:XX. tc. rendezte át, amelynek nyomán Erdélyben csak Kolozsvár és Marosvásárhely nyertek törvényhatósági jogú városi rangot, a volt taxás helyek egy része rendezett tanácsú várossá alakult, más része (például Illyefalva, Oláhfalva) községgé minősült vissza. Végül az 1877:X. tc. nyomán az egykori taxás helyek egy részének megszűnt önálló választókerületi státusza: Csíkszereda Csík megyével egyesült, Vajdahunyad és Hátszeg Hunyad megyével, Illyefalva Háromszék megyével, Kolozs pedig Kolozs megyével; igaz a fent említett helységek választókerületi székhelyek maradtak. Erdélyben az újraszabályozás nyomán Kolozsvár és Marosvásárhely mellett Nagyszében és Brassó szintén 2–2 képviselőt küldhetett a parlamentbe, míg Gyulafehérvár Szamosújvár, Erzsébetváros, valamint Abrudbánya (Verespatakkal), Bereck, Kézdivásárhely, Oláhfalva, Sepsiszentgyörgy, Szék, Székelyudvarhely, Vizakna 1–1 képviselőt. *Magyar törvénytár*. <http://www.1000ev.hu>

¹⁰ Ruzsoly 1999: 425.

jog pedig magán polgári jogot senkinek nem adhat” – szögezték le.¹¹ Végül azonban a jegyző fellebbezésére mégis választónak nyilvánították.

Az átmeneti állapotokat jól jelzi az illyefalvi eset is. Illyefalván ugyanis – akárcsak például Sepsiszentgyörgyön – 1848 előtt egyazon helység keretében külön „várost” és külön „falut” találunk. Ez az érdekes jelenség a városlakó nemesek jelenlétéhez köthető, a nemesek itt ugyanis nem csak a városi törvényhatóság alól vonták ki magukat, hanem külön „faluba” szerveződtek. Ez térben nem különült el a várostól, pusztán a lakosok jogállása határozta meg, hogy ki a „városi” és ki a „falusi”. Az összeírásokban külön jelent meg a két közösség: az előbbi jelentette a városi törvényhatóság alatt álló lakosságot, míg az utóbbi a szék joghatósága alatt álló nemeseket és jobbágyaikat. A házak vegyesen álltak, besorolásukat a tulajdonos státusa határozta meg, tehát a „város” és „falu” pusztán jogi fikció volt. Nem tudjuk pontosan, mikor jött létre ez a szétválás, de a 17. század óta a forrásokban már így szerepelt, és nyilvánvaló, hogy gyökerét a város–nemes ellentétben kereshetjük.¹² Ilyen előzmények után nem csoda tehát, ha a „falu–város” ellentét az 1866. évi választás kapcsán is felmerült. Többen panaszt tettek ugyanis Székely Gergely sepsiszéki királybíró ellen, aki Illyefalván szavazott és jelöltként is fellépett. A panaszosok szerint addig a városon csak a „polgári osztály” vett részt a követválasztáson, a többi lakos Háromszék törvényhatósága alá tartozott. A választmány azonban a törvényre hivatkozva a nemeseket sem törölte a városi listáról.¹³

A törvény által előírt 300 forint értékű ház- és földbirtokot több helyen nehezen megbecsülhetőnek tartották, ezért különböző más megoldásokhoz folyamodtak. Abrudbányán például a 75 ezüstkrajcár adóval megrótt ingatlanokat tekintették megfelelő minősítésnek.¹⁴ Gyulafehérváron már az 50 ezüstkrajcár adót is elfogadták, illetve a földbirtok utáni 150 forint tiszta jövedelmet.¹⁵ Kolozsváron az a kérdés merült fel, hogy a városon kell-e bírni 300 forint értékű házzal, illetve a 100 forint biztos jövedelem alapját képező földbirtokkal vagy tőkével, de végül úgy döntöttek, hogy figyelembe vesznek minden birtokot, illetve jövedelmet.¹⁶ Székelyudvarhelyen éppen ellenkezőleg: úgy értelmezték a törvényt, hogy a városon lakó széki hivatalnokok ne kerüljenek bele a választói jegyzékbe.¹⁷ Erzsébetvároson szintén azért utasítottak el egy helybeli „polgárfit”, mert a városban nem fizetett adót.¹⁸

Az izraeliták szavazati joga több városban szintén problémát okozott. Kolozsváron nem zárták ki őket a választásból az 1848:II. törvénycikk szellemére, illetve az

¹¹ Ruszoly 1999: 431.

¹² Pál 2003: 97–98.

¹³ Ruszoly 1999: 452.

¹⁴ Ruszoly 1999: 423.

¹⁵ Ruszoly 1999: 424.

¹⁶ Ruszoly 1999: 442.

¹⁷ Ruszoly 1999: 460.

¹⁸ Ruszoly 1999: 443.

azóta eltelt időben alkalmazott gyakorlatra hivatkozva.¹⁹ Brassóban ugyancsak úgy vélték, hogy a „korszellem” és a nemzetiségi egyenjogúság elve alapján is szavazati jog járna nekik, de attól tartva, nehogy emiatt érvénytelenítsék a választást, a Főkörmányszéktől kértek erre nézve külön utasítást.²⁰

A kiegyezés nyomán újra napirendre került Erdélyben is a polgárság országgyűlési képviselőinek kérdése. A neves publicista, Kőváry László vetette fel, hogy a városokban az arisztokrácia kiszorítja a polgári elemet, amelyik így a törvényhozás fórumán nem lesz kellőképpen képviselve. A vita kiindulópontját az képezte, hogy Kolozsváron 1867 májusában gr. Esterházy Kálmán Kolozs megyei főispánt – aki 1865-ben Fogaras város képviselője volt az utolsó erdélyi országgyűlésen – választották meg Hajós János főkörmányszéki titkárral szemben, aki a polgárság nevében lépett fel. A *Korunk* című lap a következőképpen válaszolt a pártviszonyokat: „Egyik párt, mely minden eddig szokásos pórázttól menten a városi polgárság kebeléből akart egy kellő értelmi képességgel és készületséggel bíró, feddhetetlen jellemű, a városok, s jelesen városunk viszonyaival és a közigazgatással gyakorlatilag ismeretes követet választani [...] polgárpártnak nevezte el magát.”²¹ Az ellentábor, az „aristocratico-democratico” párt – legalábbis a retorika szintjén – független követet iparkodott választani, mivel szerintük a közhivatal összeférhetetlen a képviselőséggel. Az érvelés szépséghibája az volt, hogy tulajdonképpen egyik jelölt sem volt független: az egyik a vármegye főispánjaként, a másik a Főkörmányszék hivatalnokaként függött a kormánytól. Mindkét jelölt a Deák-párt színeiben indult, tehát ahogy a szerkesztő kommentálta: nem politikai pártok küzdöttek egymással, „innen merült fel azon sajnos jelenség, hogy a részvételre kaszt-izgatásokat s vallásos érdekeket kellett elővenni”. Nézete szerint: „Egy hivatalnok követté választása annyi, mint az országgyűlésen egy szavazat teljes megsemmisítése”, azaz egy független polgár helyére „szavazógépet” ültetnek be. Ráadásul „szegénységi bizonyítványt” állítanak ki magukról, hogy az erdélyi magyarságnak nincsenek „független, képes emberei”.²² Lehet „népszerűtlen és vállalatlan szívesen foglalkozó” gróf is képviselő, de nem helyes, ha a városok képviselőit magukhoz ragadják, „s a polgár elemet, s úgy az ipart és kereskedelmet a képviselőből” kirekesztik. Rossz precedens, hogy Kolozsvár mindkét képviselője gróf (a másik gr. Mikó Imre közlekedésügyi miniszter volt), mert ha a példát a többi városok is követik, „a képviselőház egyik alkotó részétől megfosztatik”.²³

Kőváry szerint Magyarország hátramaradásának egyik oka éppen abban rejlik, hogy a „városi elem” részt vett ugyan az országgyűlésen, de nem szavazhatott, ezzel szemben Erdélyben a városok kedvezőbb helyzetben voltak. Az unió nyomán el kell

---

¹⁹ Ruzsoly 1999: 442.

²⁰ Ruzsoly 1999: 463.

²¹ A kolozsvári követválasztás. *Korunk* 1867. máj. 22. (60. sz.)

²² A szerkesztő (Kőváry László) a fenti cikkhez fűzött kommentárja. *Korunk* 1867. máj. 22.

²³ *Korunk* 1867. máj. 22.

tehát küldeniük képviselőiket Pestre is, ahol a rengeteg teendő vár rájuk; „hogyan képzelheti azt a polgári elem, [...] hogy más szájával jól lakik” – tette fel Kőváry a szónoki kérdést. „De csupa erdélyi szempontból véve fel az ügyet, most midőn az unió még keresztülvive nincs, amidőn félni lehet, hogy az erdélyi városok a megyéknek feláldoztatnak, amidőn a polgári elemű szász és román nemzet a nem ignorálható differenciák kiegyenlítésére csak úgy láthat garantiát, ha a képviselőházban mást is lát, mint régi kiváltságost – szabadjon kérdenünk, vajon azáltal, hogy azon láncszemet, mely a szászt és románt a földbirtokossággal összeköti, magunk megsemmisítjük: vajon nem nehezítjük-e a kiegyenlítést, nem dolgozunk-e az unió ellen.”²⁴ Kőváry a városi autonómia kapcsán is visszatért a problémára: „miután az erdélyi városok saját képviseltesöket nolens volens átadták olyaknak, kik a városi elemhez magokat nem számítják, vajon képviselve vagyunk-e mi a képviselőházban”, és ha igen – tette fel a kérdést: el tudják-e érni a többség ellenében a városi autonómia fenntartását?²⁵ A városi képviselőlet gyengülését illető aggályait beigazolni látszottak az elkövetkező választások.

Városi képviselők az 1869. és 1872. évi választásokon

A kiegyezés utáni első választásnak nagy tétje volt mind a kormánypárt, mind az ellenzék számára. Amíg azonban 1869-ben a szűken vett Magyarországon a választás az ellenzék előretörését hozta, addig Erdélyben másképp alakult a helyzet: a Deák-párt teljes sikert aratott. Az okok között megemlíthetjük a románok passzivitásba vonulását az unió következtében, illetve az erdélyi magyarok – részben a kormánypárt iránti háláján, részben a nemzetiségektől való félelmein alapuló – politikai irányultságát, de az eredmény alakulását befolyásolta a választások „kézi vezérlése” is Péchy Manó, az 1867 tavaszán kinevezett királyi biztos részéről. A Deák-párt sikeres szereplése egyúttal a választások idejére felértékelte Erdélyt a kormány szemében, főleg ami a máshol kiesett kormánypárti jelöltek mandátumhoz juttatását illette.²⁶

Míg a korábbi időszakban a városok általában saját polgáraik sorából választották képviselőiket – bár a környékbeli arisztokraták fellépése már a reformkorban megkezdődött –, addig a kiegyezés után nagyon hamar többségében olyanokat választottak meg, akiknek semmilyen lokális kötődésük nem volt (köztük nagy számban magyarországiakat). Így lett képviselő Illyefalván a későbbiekben Jókai vagy Mikszáth. Egyelőre azonban ez a folyamat még a kezdeteknél tartott.

1848–49-ben a kolozsvári, majd a pesti országgyűlésen még majdnem kivétel nélkül helyi emberek képviselték a városokat. Mindössze két idegen bontotta meg a sort: br. Kemény Dénes belügyminisztériumi államtitkár, az erdélyi reformkori

²⁴ *Korunk* 1867. máj. 22.

²⁵ K. L. (Kőváry László): A városok rendezése. IV. *Korunk* 1867. júl. 14. (83. sz.)

²⁶ A jelenségről bővebben Pál 2010b.

liberális ellenzék vezéralakja, aki a pesti országgyűlésen Gyulafehérvárt képviselte, Petrichevich-Horváth Dániel pedig Csíkszeredát. Utóbbit annak ellenére igazolta a képviselőház, hogy megválasztása ellen a városi tanács petícióban tiltakozott. A tanács új választást rendelt el, amelyből Eröss Elek városi főjegyző került ki győztesen, így Debrecenben már ő képviselte a várost.²⁷

Az 1865. évi utolsó kolozsvári és az 1866-os pesti országgyűlésre kiírt választások is még a régi mederben zajlottak, túlnyomórészt helyi jelöltek álltak egymással szembe. Némelykor a jelöltek felekezete, máskor társadalmi állása játszott szerepet a választásnál, de általában a helyi elit köréből kerültek ki a jelöltek, illetve néhány helyen, főleg a kisebb városokban környékbeli arisztokraták is felléptek. Így a kolozsvári országgyűlésen a városi képviselők között 6 arisztokratát találunk: Kolozsvár, Gyulafehérvár, Sepsiszentgyörgy és Szék egyik képviselője, illetve Fogaras mindkét követe főnemes volt. Tulajdonképpen ők készítették elő a terepet az idegenek későbbi nagyarányú beáramlásának.

Az 1869. évi választásokon több, a kormány által „kiközvetített” jelölt jelent meg Erdélyben. A kormány számára fontos emberek, illetve a magyarországi és erdélyi szerencselovagok számára az igazi paradicsomot a már említett „rotten borough”-k jelentették. Ezek közül a legtekintélyesebb az egykori fejedelmi székhely Gyulafehérvár volt, amely egykori szabad királyi városi rangja miatt két képviselőt küldhetett a parlamentbe. 1869-ben még két erdélyi, br. Kemény Gábor és Török Dániel polgármester képviselte a várost. Utóbbit azonban kinevezték városi főispánnak, a megüresedett mandátumot pedig 1871-ben időközi választáson Szilágyi Dezső későbbi igazságügyminiszter (akkor még elnöki titkár) szerezte meg. Szilágyi ezt aztán mint „régikörületét” 1872-ben is megtartotta. Az 1869–1872-es parlamenti ciklusban még négy másik erdélyi kisvárosnak lett magyarországi képviselője: Abrudbányán Bittó István, a későbbi igazságügyminiszter, illetve miniszterelnök, Kolozson Kerkapoly Károly honvédelmi államtitkár, később pénzügyminiszter, Széken Éber Nándor,²⁸ Vizaknán pedig Korizmic László, az OMGE alelnöke. Bittót és Kerkapolyt egyhangúlag választották meg, Éber Nándornak volt ugyan ellenjelöltje, de nagy fölénnyel győzött. Érdekében a helyi Deák-párt minden követ megmozgatott. Jól jelzi a kombinációkat egy magánlevél, amelyben Torma Károly Belső-Szolnok megyei főispánt tudósították a kilátásokról: „Sikerült oda hatnom (amennyire számítani lehet), hogy Éber [sic] Nándort Szék városiak képviselőnek megválasszák, nem tudom, ösmered-e? igen derék, ügyes ember, a napokba jön be, én is ki fogok véle menni Szamosújvárra és onnan Székre; egyfelől mint Andrási [sic] igen bizodalmas embere a belhelyzetről is, mint a *Times* correspondense a külviszonyokról is mindig jól van informálva. Szamosújvárra érkezésünket meg fogom neked telegrafirozni;

²⁷ Pálmány 2002: 239–240.

²⁸ A kalandos sorsú Éber, a *Times* tudósítója Andrássy Gyula bizalmas emberei közé tartozott. Többek között az Angol-Magyar Bank egyik alapítója volt.

igen örülnék, ha Salival átrándulhatnátok akkorra. Salinak mondd, hogy ez bizonyosan befolyásos képviselő lesz, és egy mostani tanálkozás az elnökségre szavazat.”²⁹ „Sali”, akit a levél emleget Gajzágó Salamon, Torma Károly főispán egyik legközelebbi barátja, ekkor Szamosújvár képviselőjeként a képviselőház alelnöke volt, 1869-ben a katolikus kongresszus világi elnöke lett, következő évben pedig az újonnan felállított Állami Számvevőszék elnökévé nevezték ki.

Kerkapoly érdekében a helyi jelöltet visszalépésre bírták. Az illetőnek, aki korábban a város képviselője volt, a visszalépésért cserében Kerkapoly megígérte, hogy átengedi képviselői tiszteletdíját. A már pénzügyminiszter Kerkapolynak később kellemetlensége támadt az ügyből, mivel az illető, aki állítólag az összeg egy részét nem kapta meg, a királyi biztost bombázta panaszával.³⁰ Korizmics a képviselőségéről lemondott vizaknai királybíró, Szócs Sándor helyett jelöltette magát és jutott be időközi választáson. Érdekében a belügyminiszter írt Péchy Manó erdélyi királyi biztosnak anyagi támogatást is ígérve.³¹ Az 1869–72 közti ciklusban az erdélyi választókerületekben kilenc nem erdélyi képviselőt választottak meg, és ebből öten a „rotten borough”-kat képviselték.

De az erdélyiek közül sem mind a városi polgárok sorából kerültek ki. Bereckben gr. Kálnoky Pál számított a Deák-párt „hivatalos” jelöltjének, vele szemben azonban fellépett a helybeli Fejér Károly egyesbíró. A polgár, aki Fejért javasolta, figyelmeztette a választó közönséget, „hogy az atyáinkról lemaradt és idáig épségben megtartott követküldési jogát ne alkalmazza idegen követ megválasztásra, hanem csakis bennszülöttre.”³² Ennek ellenére Kálnoky fölényesen nyerte a választást.

Sajátos csoportot képeznek az örmény származású képviselők. Erzsébetváros egyik képviselője 1869-ben Patrubány Gergely orvos, egyetemi magántanár lett, az országos oltóintézet igazgatója. Patrubány Erzsébetvárosban született nemességet kapott örmény családban, de miután 1856-ban a pesti egyetemen orvosdoktori diplomát szerzett, többé nem tért vissza szülővárosába, hanem Pesten tevékenykedett.³³ A már említett Gajzágó Salamon szintén csak részben kötődött Szamosújvárhoz.³⁴ Gajzágó már Magyarországon született, apja szintén szamosújvári örmény nemesi családból származott. Az ifjú Gajzágó Pozsonyban végzett jogot, majd részt

²⁹ Br. Huszár Károly Torma Károlyhoz, 1869. márc. 2. OSZK Levelestár.

³⁰ MOL F 271, 1869/68. A belügyminiszter 1869 decemberében tudósította a királyi biztost, hogy Kerkapoly már küldött Pethének 500 forintot, így tehát összesen már 950 forintot kapott. Pethe viszont 1300 forintot követelt, miután „nagylelkűen” eltekintett a lakbértámogatástól. MOL F 271, 1870/1.

³¹ A belügyminiszter bizalmas levele Péchy Manó királyi biztosnak, 1869. dec. 14. MOL F 271, 1869/70.

³² MOL K 2 Képviselőház, Választási jegyzőkönyvek II. 34. Bereck, 1869. márc. 30.

³³ Az életrajzokra lásd Szinnyei 1891–1914. <http://mek.niif.hu/03600/03630/index.phtml>; Nagy 1857–1865. I–XIII; Kempelen 1911–1931. I–X; Gudenus 1990–1999. I–V; *Magyar nemzetiségi zsebkönyv* 1888. I–II; Sturm 1887–1892. Lásd még: Toth 1973.

³⁴ A szamosújvári 1869. évi választásra lásd ifj. Bertényi 2007. A kiegyezés után itt a városi elit egy befolyásos csoportjának, az ún. „patika-pártnak” évtizedekig sikerült a saját jelöltjeit juttatnia a parlamentbe.

vett a szabadságharcban. Csak miután 1853-ban feleségül vette br. Thoroczkay János özvegyét, a szintén tekintélyes erdélyi nemesi birtokos családból származó Macskássy Katalint, és telepedett meg felesége birtokán, Szamosújvár mellett. Belső-Szolnok megye 1861-ben főjegyzőnek választotta meg, a kiegyezés után a vármegye főbírája³⁵ lett. Az 1865. évi kolozsvári és 1866-tól a pesti országgyűlésen is Szamosújvárt képviselte. Dósa Elek, a képviselőház erdélyi alelnökének halála után ő töltötte be ezt a funkciót. 1868-ban a zárszámadási bizottság elnökének választották a parlamentben, ennek nyomán 1870-ben az újonnan felállított állami számvevőszék elnökévé nevezték ki. Szamosújvárhoz tehát meglehetősen lazán kötődött, így főképp örmény származása „kvalifikálta” a képviselőségre. A másik két örmény képviselő némileg szorosabb viszonyban állt az illető településekkel: Dániel Márton Erzsébetvároson született, Bécsben a műegyetemen tanult, hazatérve a csíkszéki Baláni Szénbánya Társaság igazgatói tisztét töltötte be. 1869-ben szülővárosa képviselőnek választotta meg, és az 1892–96-os ciklus kivételével egészen 1901-ig ült a parlamentben.³⁶

Simay Gergely esetében már egyértelmű a kötődés, ő a régi típusú városi képviselő prototípusának is tekinthető. A Simayak gazdag kereskedőkként még a 18. század közepén szereztek nemességet. Simay Gergely Szamosújváron született, a jogvégzett ifjú 1847-ben a város aljegyzője lett. Apja az esküdt közönség, azaz a külső tanács élén állt mint főszónok, tehát a polgárság hangadójának számított. Apósa Novák Márton főbíró volt, így nem csoda, hogy 1848-ban őt választották a város egyik képviselőjévé a pesti országgyűlésre.³⁷ A választás botrányos körülmények között zajlott, de a nyilvánvaló visszaélések és csalások ellenére igazolták mandátumát.³⁸ Az országgyűlést Debrecenbe és Szegedre is követte, ezért a szabadságharc leverése után Kolozsváron haditörvényszék elé állították. 1861–62 között Szamosújvár polgármestere volt, 1863-ban képviselőnek választották a szebeni tartománygyűlésre; később a kolozsvári 1865. évi országgyűlésen, illetve 1866–1871 között és az 1875–78 parlamenti ciklus alatt is képviselte a várost. A kiegyezés után 1867-től ismét polgármester lett, 1871-től pedig az újonnan felállított szamosújvári törvényszék elnökévé nevezték ki. Simay az örmény katolikus egyházmegye főgondnoka és az *Arménia* című folyóirat munkatársa is volt.³⁹ Miután Simay törvényszéki elnök lett, az összeférhetlenség miatt le kellett mondania mandátumáról. A helyette megválasztott szamosújvári születésű Molnár Antal városi levéltáros és hírlapíró úgyszintén szorosan kötődött a városhoz.

A többi „tősgyökeres” erdélyi közül sem mind képviselték a városi társadalmat. Ha végigtekintünk a városi képviselők listáján, akkor a 23 képviselő közül az emlí-

³⁵ Az erdélyi vármegyékben a főispán után a legjelentősebb funkció volt.

³⁶ Közben Kis- és Nagy-Küküllő vármegyék tanfelügyelőjévé is kinevezték.

³⁷ Pálmány 2002: 768–769.

³⁸ Lásd erről bővebben: Pál 2010b: 237–247.

³⁹ Szongott 1901. III: 142–143.

tett öt magyarországi mellett 1869-ben még öt másik „idegent” találunk; Bereckben, Hátszegen és Vajdahunyadon, illetve Kolozsváron és Gyulafehérváron az egyik mandátumot ugyanis arisztokrata vagy környékbeli dzsentri nyerte el.⁴⁰ Legtöbbnek nem sok köze volt az illető városhoz, de találunk köztük olyanokat is, mint Mikó Imre, aki szorosan kötődött Kolozsvárhoz, ahol lakott, és amelynek fejlesztéséért – főképp a korábbi időszakban – sokat tett. Kolozsvár másik képviselője dr. Szabó József orvos, a helybeli Orvos-sebész Tanintézet professzora volt.⁴¹

A városi képviselőknek tehát kevesebb mint fele (11) került ki hagyományos módon a városi elit tagjaiból. Ilyenek voltak Török Dániel gyulafehérvári és Császár Bálint sepsiszentgyörgyi képviselők, mindkettő városi tanácsos, majd főbíró, illetve polgármester. Császár 44 évig állt városa élén, alakját Mikszáth Kálmán is megörökítette.⁴² Szócs Sándor ugyancsak szorosan kötődött városához, Vizakna királybírája (polgármestere) volt, de a belső villongások miatt lemondott mandátumáról. Lemondása kisebbfajta vihart kavart a kormánypárt köreiben. A belügyminiszter azonnal értesítette Péchy Manó királyi biztost a lemondási szándékról: „A lemondást illetőleg mindenek előtt az jó kérdés alá, vajon az új választás alkalmával képes lesz-e a Deákpárt Vizaknán biztos kilátással többséget alkotni, vagy nem félhető-e, hogy az állomás új választás esetére a románok győzelmének esnék áldozatul.”⁴³ Ekkor került szóba Korizmics neve mint lehetséges utód. Szócsöt polgármesterként később is a város élén találjuk.

Benkó József Illyefalva főjegyzője, majd főbírája volt, képviselőként szintén nem töltötte ki a mandátumát, mert bíróvá nevezték ki. Lemondása nyomán az 1872 februárjában tartott pótválasztáson az utána következő polgármestert, Gál Istvánt választották meg. Igaz, előtte Lázár Miklós városi főispán, amikor felterjesztette a jelölt személyét Péchy Manó királyi biztosnak, nem mulasztott el érdeklődni, hogy Péchynek, illetve Lónyay miniszterelnöknek „magasabb politikai szempontból” nem lesz-e észrevétele ellene.⁴⁴

A kézdivásárhelyi születésű Pap Lajos életútja kezdetben más irányt vett. Apja cs. kir. őrnagy volt, fia követte őt a katonai pályán: a második székely határőrezrednél volt kadét, majd az első román határőrezrednél hadnagy. A szabadságharcban őrnagyi rangban szolgált, 1849 nyarán Bem tábornok vezérkari főnökeként részt vett többek között a segesvári csatában és ezredessé nevezték ki. A szabadságharc

⁴⁰ Az említett képviselők: Bereckben gr. Kálnoky Pál, Hátszegen Barcsay Kálmán, Vajdahunyadon Benedikty Albert, Kolozsváron gr. Mikó Imre, Gyulafehérváron br. Kemény Gábor.

⁴¹ Szabó már 1848-ban cikket írt az *Erdélyi Híradó*ban, amelyben síkra szállt a kolozsvári egyetemért, és még megérhette, hogy az 1872-ben megalapított egyetemen taníthatott.

⁴² Mikszáth a „Nagyságos Katángy Menyhért képviselő úr viszontagságos élete...” című írásában róla mintázta Király Jánosnak, a képzeletbeli Szentandrás nevű székely kisváros mindenható polgármesterének alakját.

⁴³ MOL F 270, 1869/70.

⁴⁴ MOL F 270, 1871/2012.

leverése után halálra ítélték, majd az ítéletet 14 évi várfogságra változtatták. Szabadulása után 1857-től szülővárosában élt. Egy ideig a későbbi Kolozs, majd Küküllő vármegyei főispán, gr. Beldi Ferenc fiai mellett nevelősködött. Távollétében választották meg az utolsó kolozsvári országgyűlésre, majd 1866-tól 1878-ig Kézdivásárhelyt képviselte a pesti parlamentben.⁴⁵

A képviselőség egyeseknek ugródeszkát jelentett, mint ahogy azt néhány példán láthattuk. Különösen az első időszakban, a kiegyezés nyomán nyílt lehetőség szép karrier befutására, amikor az újonnan szervezett minisztériumokba és hivatalokba erdélyieket is ki kellett nevezni. Így lett Gecző János csíkszeredai képviselőből osztálytitkár az igazságügy-minisztériumban, Török Dániel gyulafehérvári polgármesterből és képviselőből városi főispán. Patrubány Gergely erzsébetvárosi képviselő 1870-ben az országos közegészségügyi tanács tagja lett, 1873-ban pedig Budapest tisztii főorvosa. A már említett Gajzágó pedig az Állami Számvevőszék elnöke.

Hogy mennyiben és milyen hatékonyan képviselték a városi képviselők ténylegesen a városokat és a polgárságot? Erre nem könnyű választ adni, ráadásul igen nagy különbségek vannak az egyes képviselők között, annyi azonban alaposabb vizsgálat nélkül is látszik, hogy hatékony érdekképviseletről – ha egyáltalán volt erre igény – nem beszélhetünk. Ezt az az elvi változás is nehezítette, hogy a rendi országgyűléssel szemben, ahol a követek az illető várost vagy vármegyét képviselték, utasítást kaptak és vissza is hívhatták őket, 1848 után elvileg a nemzet egészét képviselték.⁴⁶ A különbségeket néhány példa is jól mutatja: Gecző János csíkszeredai képviselő alig szerepelt az 1869–72-es ciklus során, és amikor igen, akkor sem városi ügyekben szólalt fel, hanem az erdélyi arányosítási és tagosítási ügyek kapcsán. A városában kiskirályként viselkedő Császár Bálint szintén alig nyitotta ki száját a parlamentben, ha nem számítjuk, hogy 1869 májusában a Fogaras vidéki választási botrány kapcsán interpellálta a belügyminisztert. Patrubány Gergely erzsébetvárosi képviselő ezzel szemben igen aktív volt, igaz, általában közoktatási, közegészségügyi kérdésekhez szólt hozzá, de városa érdekében interpellációt is intézett a kormány tagjaihoz, illetve több kérvényt nyújtott be az Erzsébetvárost érintő vasút és bíróság tárgyában. Pap Lajos kézdivásárhelyi képviselő szintén rendszeresen résztvett az üléseken és a bizottsági munkálatokban, többször felszólalt és interpellált, igaz, legtöbbször az egész Erdélyt vagy a Székelyföldet illető kérdésekben. Kimondottan Kézdivásárhely érdekében ugyancsak a vasút, a törvényszék és a volt székely határőrség épületei kapcsán szólalt fel.

Az 1872. évi választások hasonlóképpen zajlottak, mint 1869-ben, de talán most még nagyobb mértékben mozgósították a helyi közigazgatást a kormány által támogatott jelöltek érdekében, mint korábban. A választási korrupció elharapózását

⁴⁵ Van, akiről egyelőre nem sikerült adatot találni, ilyen Henter Géza oláhfalvi képviselő. Boér János udvarhelyi rendőrfőnök volt, de róla is kevés az adatunk.

⁴⁶ Boros–Szabó 1999: 87–88.

a kortársak – és részben a történetírás is – Lónyay Menyhért miniszterelnökségéhez kötötték, bár – mint láttuk – ez már az 1869. évi választáson megnyilvánult, ha kisebb mértékben is, mint később. A városi választókerületek most is kiemelt szerepet kaptak a kormány „kombinációiban”.⁴⁷

A kormány által „kiközvetített” jelöltek ismét több helyen győztek; így Gyulafehérváron Szilágy Dezső – br. Kemény Gábor, Lónyay fő erdélyi bizalmasa mellett – román nemzetiségi jelöltet győzött le. Széket 1872-ben is megtartotta Éber Nándor, akit most már egyhangúlag választottak meg. Vizaknán viszont Korizmicznak meg kellett küzdenie a balközép színeiben induló gr. Nemes Jánossal, akit viszonylag szoros küzdelemben győzött le.⁴⁸ Különleges eset a Kolozsváron megválasztott Péchy Manó erdélyi királyi biztosé. Ő ugyan Abaúj megyéből került Erdélybe, de öt évi hivataloskodása mégis kötötte valamennyire a városhoz. Úgyszintén sajátos a Szamosújvár egyik mandátumát megszerző Lukács Béláé⁴⁹, a későbbi kereskedelmi miniszteré. A Zalatnán született Lukácsot elsősorban örmény származása képessítette arra, hogy az „örmény metropolisz” képviselője legyen. A miniszterelnök fiát, Lónyay Bélát a többségében románok által lakott kisvárosban Hátszegen sikerült időközi választáson 1873-ban bejuttatni a parlamentbe.

A régiek közül megtartotta még a mandátumát Benedikty Albert Vajdahunyadon, Császár Bálint Sepsiszentgyörgyön, gr. Kálnoky Pál Bereckben, br. Kemény Gábor Gyulafehérváron, Molnár Antal Szamosújváron, Pap Lajos Kézdivásárhelyen és Patrubány Gergely Erzsébetvároson. Tulajdonképpen a két baloldali marosvásárhelyi képviselő, Lázár Ádám és br. Orbán Balázs is már korábban győzött időszaki választáson, most tehát „ismételtek”, bebiztosítva helyüket a parlamentben. Ha a *Székelyföld leírása* nyomán híressé vált Orbán Balázs nem, Lázár Ádám viszont szorosan kötődött a városhoz: apja gimnáziumi tanár, majd a város főbírája volt, ő pedig ügyvédként tevékenyen részt vett szülővárosa közügyeiben. Szembetűnő különben – a kormánypárt által befektett energia és pénz ellenére –, hogy az erdélyi városokban ezúttal megerősödött az ellenzék, öt mandátumot sikerült szerezniük.

Az új képviselők közül Zeyk Károly sem volt igazán új, csak korábban nem Kolozsról került a parlamentbe. A belügyminisztériumi államtitkár az erdélyi magyar politikai elit egyik legbefolyásosabb tagja volt, ráadásul a birtokos nemességnek abból a szűk csoportjából származott, amely Erdélyben szoros összeköttetésben állt az arisztokráciával.

⁴⁷ Lásd Pál 2010b.

⁴⁸ Korizmic később is megtartotta kerületét, és 1886-ig maradt a város képviselője.

⁴⁹ Lukács Béla apja, Simon erzsébetvárosi származású gazdag bányatulajdonos volt Zalatnán, de a családot 1848. október 23-án a román felkelők lemészárolták. Lukács az iskoláit Gyulafehérváron végezte, utána Pestre került. Munkatársa volt a Hazánk, majd a Hon című lapoknak. Dolgozott az állami számvevőszéknél, majd a pénzügyminisztériumban Kerkapoly Károly mellett. A számvevőszék elnökének, a szintén örmény származású Gajzágó Salamonnak lányát vette feleségül.

Helyi kötődésű új képviselők mindössze öten voltak: Keresztes István Csíkszeredán, Csiky István Erzsébetvároson, Gidófalvi Albert Illyefalván, Hajós János Kolozsváron és Kassay Ignác Székelyudvarhelyen. Róluk keveset tudunk; Kassay és Keresztes a balközép pártot képviselte, Kassay később Székelyudvarhely polgármestere lett. Hajós János Kolozsvárt született és a helybeli Unitárius Kollégiumban tanult. 1848-ban ügyvédként bevásztották a kolozsvári képviselőtestületbe és tagja volt a nemzetőrségnek is. 1861-ben főkormányiszéki titkár lett, földtehermentesítési ügyekkel foglalkozott, a Főkormányiszék feloszlatása után is osztálytanácsosként a földtehermentesítési alapigazgatóság élén maradt, majd a királyi biztosi hivatal megszűnése után miniszteri tanácsosként Pestre került. Nyugdíjazása után azonban visszaköltözött szülővárosába. 1872-ben némi jóindulattal lehetett rá mint „kolozsvári polgárra” tekinteni, még ha jelölésében kormányhivatala játszotta is a döntő szerepet.

Ha összehasonlítjuk Erdélyben az 1869–72. és az 1872–1875. évi országgyűlés városi mandátumait, akkor azt látjuk, hogy a városokat egyre nagyobb arányban nem helybeli emberek képviselték, hiszen a magyarországiak mellett az erdélyiek nagy részének sem volt kötődése sem az illető városhoz, sem általában a polgársághoz. Ha 1869-ben még enyhe többséget képeztek a helyi kötődéssel rendelkező képviselők, addig 1872-ben már a 23 városi mandátumból 9-et magyarországiak, 5-öt az erdélyi főnemesség és dzsentri tagjai szereztek meg és csak a maradék 9-et töltötték be többé-kevésbé a városhoz kötődő személyek.

A magyarországi jelöltek már 1869–72-es ciklus alatt megjelentek: a 75 erdélyi kerületből kezdetben 3-ban, majd végül – az időközi választásokkal együtt – 9-ben választottak nem erdélyi képviselőt. Az 1872-es választások alkalmával ez a szám 13-ra emelkedett, tehát a kerületek 17,3%-ban nem erdélyi volt a képviselő. A folyamat beindulása nem köthető ugyan Lónyay miniszterelnökségéhez, bár kétségtelenül a kormánybefolyásolás mértéke erősödött. Lónyay a választásokat saját politikai klientúrájának építésére használta fel, nem kevés pénzt áldozva erre. Ez a folyamat – mint láthattuk – Erdélyben is jól nyomon követhető. A „gyenge pontok” már 1869-ban körvonalazódtak. A két román vidék – Fogaras és Naszód – mellett a kormányjelöltek és a szerencselovagok kedvelt választóközeteivé nagyon hamar az erdélyi választójoggal rendelkező kisvárosok váltak. A közigazgatási reform és a választójog 1874. évi újabb szabályozása tulajdonképpen érintetlenül hagyta a rendszert.⁵⁰ A választási korrupció egyre nagyobb méretet öltött a dualizmus idején, és ezzel együtt – ha nem is egyenesen arányosan – jelentősen nőtt a magyarországi képviselők száma is. Arányuk különösen a városi választókerületekben volt magas, 20,7% – ezen belül a székelyföldi városokban 22,2%, a „magyar” városokban pedig 25,6%.⁵¹ Ugyanakkor már a kiegyezés után megfigyelhető a városi képviselőteljes

⁵⁰ Lásd Pap 2010.

⁵¹ Ifj. Bertényi 2008. 202–213.

átalakulása: a helyi elit tagjait jórészt kiszorították a „hivatásos politikusok”. A teljes folyamat, illetve a városi érdekképviseletre és érdekérvényesítésre való kihatásainak feltérképezése azonban még további kutatást igényel.

FORRÁSOK

Magyar Országos Levéltár (MOL)
F 270 Erdélyi Királyi Biztosság. Elnöki iratok
F 271 Erdélyi Királyi Biztosság. Titkos elnöki iratok
K 148 Belügyminisztérium. Elnöki iratok
Magyar Törvénytár. <http://www.1000ev.hu>
Országos Széchényi Könyvtár
Levelestár. Torma Károly levelezése
Korunk, VII. évf. 1867.

IRODALOM

- ifj. Bertényi Iván 2007: Szamosújvári országgyűlési képviselő-választások a dualista korszak elején. In: Óze Sándor – Kovács Bálint (szerk.): *Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében*. II. Piliscsaba, 95–126.
- ifj. Bertényi Iván 2008: „Képviselői import” Erdélyben, avagy az unió egyik velejárója? In: Bodnár Erzsébet – Demeter Gábor (szerk.): *Tradíció és modernizáció a XVIII–XIX. században*. Budapest, 202–213.
- Bojthor Endre 1869: *Az 1869. évi április 20-ára összehívott országgyűlés képviselőháza tagjainak betűsoros név- és lakjegyzéke törvényhatóságok és párt szerint is rendezve*. Pest.
- Boros Zsuzsanna – Szabó Dániel 1999: *Parlamentarizmus Magyarországon (1867–1944)*. Budapest.
- Cieger András 1999: A politika forgószínpadán: Lónyay Menyhért útja a politikában (1873–1875). *Századok*, (133.) 3. 463–496.
- Cieger András 2008: *Lónyay Menyhért 1822–1884*. Budapest.
- Gudenus János József (összeállította): *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*. I–V. Budapest. 1990–1999.
- Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. I–X. Budapest. 1911–1931.
- László Lóránt 2010: Marosvásárhely legnagyobb adófizetői 1881–1916 között. *Erdélyi Múzeum*, (LXXII.) 1–2. 30–41.
- Magyar nemzetiségi zsebkönyv*. I–II. Budapest, 1888.
- Nagy Iván: *Magyarország családai. Címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. I–XIII. Budapest. 1857–1865.

- Pál Judit 2003: *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914*. Csíkszereda.
- Pál Judit 2010a: Az identitás változásai: az 1848-as forradalom és a szamosújvári örmények. In: Pál Judit – Sipos Gábor (szerk.): *Emlékkönyv Egyed Ákos születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kolozsvár, 237–247.
- Pál Judit 2010b: „...mind jobban kezd divatba hozatni Erdélybe a királyhágóntúli képviselő jelölti bécsempészés”. Magyarországi képviselők Erdélyben a kiegyezés után. *Történelmi Szemle*, (53.) 4. 571–584.
- Pálmány Béla (szerk.) 2002: *Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*. Budapest.
- Pap József 2010: A választójog és a választókerületi beosztás problematikája Erdélyben (1848–1877). *Acta Academiae Pedagogicae Agriensis*. Nova Series. Tom XXXVII. Sectio Historiae. Eger. Megjelenés alatt.
- Ruszoly József 1999: Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1861–1868. Budapest. (Jogtörténeti Tár, 2/2.)
- Szinnyei József 1891–1914: *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. Budapest. <http://mek.niif.hu/03600/03630/index.phtml>
- Sonkoly Gábor 2001: *Erdély városai a XVIII–XIX. században*. Budapest.
- Sturm Albert (szerk.): *Új országgyűlési almanach 1887–1892*.
- Szongott Kristóf 1901: *Szamosújvár szab. kir. város monográfiája 1700–1900*. III. *A magyar-örmény metropolisz*. Szamosújvárt.
- Toth Adalbert 1973: *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848–1892*. München. (Südosteuropäische Arbeiten, 70.).